

SVATOVSKI ČASNICI

INES LASIĆ
10000 Zagreb
Listopadska 11

UDK: 392.51(497.5-3 Lika)
Izvorni znanstveni rad
Primljeno: 08. 06. 1999.
Prihvaćeno: 26. 07. 1999.

Autorica u članku nastoji dati regionalni pregled svatovskih časti u Lici, utvrditi srodnost pojedinih časnika, preklapanja ili smjenjivanja njihovih uloga. Razmatraju se karakteristični časnici, njihovi nazivi, izbor i uloge u ličkim svadbenim običajima: kum, stari svat i ostali časnici u srodnoj ulozi svatovskog starješine, djever, mladenkine pratilje i čauš. Posebno se razmatraju specifični svatovski likovi u Lici, pojedine rjeđe zastupljene svatovske časti te vukova i maskirane osobe na svadbi. Sintetski prikaz uloga svatovskih časnika i pojava pojedinih svatovskih likova ukazuje na njihovu veliku šarolikost, kao i na preklapanje uloga pojedinih važnijih časnika u Lici, osobito u njezinim južnijim dijelovima, što je utjecaj stanovništva doseljenog u 16. i 17. stoljeću na oblikovanje današnje etnokulturne slike u pojedinim dijelovima Like.

Ključne riječi: svadbeni običaji / svatovski časnici / Lika

Svatovski časnici su uz mladence glavni sudionici svadbe; bez njih ona ne bi mogla biti pravilno provedena kao složena cjelina. Svrha je ovog priloga pružiti uvid u regionalni pregled svatovskih časti u Lici, te utvrditi srodnost uloga pojedinih časnika, preklapanja ili smjenjivanja njihovih uloga u pojedinim dijelovima Like. Ovakav pristup omogućava pokušaj utvrđivanja etnokulturnih preslojavanja, kojima je područje Like tijekom povijesti bilo zahvaćeno (Pavičić, 1962). Podaci o svatovskim častima, njihovim nazivima i ulogama u Lici klasificirani su već u ranijim istraživanjima, ali u okviru šire obuhvaćenog prostora, vezani su uz razmatranja o Bunjevcima, hrvatskoj skupini u svim ograncima — primorsko-ličkom, dalmatinskom i podunavskom (Černelić, 1991).

Osim svatovskih časnika, u ovom prilogu opisane su i uloge osoba koje na svadbi nemaju nikakve časti, ali svojom prisutnošću upotpunjuju sliku svadbe (npr. *vukovi* i maskirane osobe).

U ovu svrhu korišteni su svi dostupni tiskani i arhivski izvori: rukopisna građa Instituta za etnologiju i folkloristiku i Odbora za narodni život i običaje Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, upitnice Etnološkog Atlasa (tema br. 122: *Svatovske časti* i pojedina pitanja iz teme br. 123: *Tok svadbe*), uključujući arhivsku građu i novije studentske seminarske radove Etnološkog zavoda Filozofskog fakulteta u Zagrebu. Navedeni izvori pomogli su mi odrediti raširenost ili postojanje određene pojave, te

njezinu učestalost u svadbenim običajima. Potpuna slika još nije moguća zbog česte nepreciznosti ili površnosti u navođenju podataka. Neki od izvora prvenstveno su se orijentali na opisivanje svadbenih običaja ili su iznosili samo dijelove običaja dok je opis uloge pojedinih časnika vrlo manjkav, a ponegdje se svodi samo na potvrđivanje postojanja časnika bez drugih podataka. To se poglavito tiče arhivske građe, ali i nekih tiskanih izvora. U upitnicama Etnološkog Atlasa podaci o časnicima su često svedeni samo na njihovo nabranje, često bez preciznih podataka o njihovoj ulozi, te se stoga neki podaci moraju uzeti s rezervom. Iz navedenih je razloga sistematiziranje građe vrlo složen zadatak, što moguće zaključke, koji bi na njezinu temelju mogli proizići, ostavlja otvorenima. To, međutim, može biti dobra osnova za daljnja istraživanja da bi se pripremila sinteza ove pojave na području Like.

Zanimljive podatke o svatovskim časnicima dala su novija terenska istraživanja u Pazarištima i u Gackoj dolini. Ona su ukazala na određene regionalne razlike između tih dvaju područja, ali i određene podudarnosti. U oba se područja pokazala važnost svatovske časti kuma, čija se uloga na području čitave Like tijekom povijesti očito prožimala s ulogom *starog svata*, na što upućuju česta preklapanja njihove uloge u dostupnim izvorima iz čitave Like. Na konkretnoj građi koja je, na žalost, često nedovoljno iscrpna, pokušat ćemo prepoznati te pokazatelje i u primjerima preklapanja uloga drugih svatovskih časnika. Osim toga, na području Like se javljaju i manje istaknuti časnici, nepoznati izvan Like.

KUM

Najvažniji od svih svatovskih časnika koji se javljaju u ličkim svadbenim običajima je *kum* tj. *kumovi*. Biti kum na svadbi (a i u svakidašnjem životu u nekim krajevima Like) najveća je čast koju pojedinac može dobiti.

IZBOR KUMA

Izbor kuma u Lici veoma je raznolik. Najčešće se za kuma bira prijatelj obitelji ili osoba unutar obitelji, rođak.¹ Nešto rjeđe se za kuma bira starija i uvažena osoba iz sela (Pascuttini, 1996, Sem. r. - EZ FFZ; Maras, 1995, Sem. r. - EZ FFZ; Vedriš, 1998, Sem. r. - EZ FFZ; UEA 24; UEA 53). U nekim selima mladenci su za kuma uzimali svog krsnog, šišanog ili krizmanog kuma. U okolici Gračaca, Korenice, Udbine, Otočca i u nekim selima Pazarišta gledalo se da vjenčani kum bude krsni kum, dok se u Lovincu, okolici Perušića i u nekim selima Gacke doline bira krsni i/ili krizmani kum.² U selima u kojima se održao običaj šišanog kumstva, za kuma su uzimali krsnog i/ili šišanog

¹ Černelić, 1991: 184; Pascuttini, 1966, Sem. r. - EZ FFZ; Nožinić, EZ FFZ NR 95; Mićanov Divjak, EZ FFZ NR 46; Bekavac, 1996, Sem. r. - EZ FFZ; Selišek, 1996, Sem. r. - EZ FFZ; Bonifačić Rožin, IEF, rkp 275; Maras, 1995, Sem. r. - EZ FFZ; Bonifačić Rožin, IEF rkp 271; Strugar, 1998, Sem. r. - EZ FFZ; UEA 1244; Bonifačić Rožin, IEF rkp 327; UEA 899; UEA 1022; UEA 1045.

² Černelić, 1991: 184; UEA 804; UEA 1044; UEA 817; UEA 1244; UEA 1264; UEA 1318; Friščić et al., 1999: 203; Bekavac, 1996, Sem. r. - EZ FFZ; Strugar, 1996, Sem. r. - EZ FFZ; Vedriš, 1998, Sem. r. - EZ FFZ; Maras, 1995, Sem. r. - EZ FFZ.

kuma. To je zabilježeno u okolici Brinja i Gospića (UEA 256; UEA 1252; UEA 2055). Šišano kumstvo bilo je naročito važno u Glogovu kraj Gračaca jer su u tom selu za kuma uzimali samo šišanog kuma (UEA 899). U Križkamenici kod Brinja nastojali su da kum bude i krsni, i šišani, i krizmani, da bude *sveto trojstvo* (Nožinić, EZ FFZ NR 95).

Kumstvo se često prenosilo iz generacije u generaciju, osobito u selima oko Otočca, Perušića, Donjeg Lapca i Lovinca, a traga takvu načinu sklapanja kumstva nalazimo i u nekim selima Pazarišta.³

Koliko je važno nasljedno kumstvo prikazuje upravo primjer iz Donjeg Lapca: *Kum je stalni. On krsti i ženi. Ako umre stari, onda nastavi sin. Uvreda je ako se uzme drugoga. To je duboko prijateljstvo - kumstvo. Bolji neg brat. Nije kum gužva. Nema jačeg roda od kuma, niti većeg prijatelja* (Bonifačić Rožin, IEF, rkp 327).

U Pazarištima, selima ispod Plješivice, kod Ogulina, Perušića i Otočca pri izboru kuma ili kumova gledalo se na bogatstvo (ako su dvojica), jer su u svadbi morali mnogo darivati.⁴ U Donjem Sincu uzimali su imućne ljude za kumove da bi *mladenci bili bogati kao i kumovi* (Friščić et al., 1999:203).

U Gackoj dolini, okolici Brinja, u selima ispod Plješivice i u Pazarištima posebno se pazilo da kum bude iste vjere i nacionalnosti (Friščić et al., 1999:203; Nožinić, EZ FFZ NR 95; Barišić, 1998, Sem. r. - EZ FFZ; Bekavac, 1996, Sem. r. - EZ FFZ).

U okolici Perušića smatrali su da kum mora biti iskusan, sposoban i snalažljiv, čovjek koji zna *paziti na sebe*, jer je njegova uloga tijekom svadbe vrlo odgovorna, dok je u okolici Perušića bilo jedino važno da je pošten i dobar čovjek (Vedriš, 1998, Sem. r. - EZ FFZ).

U okolici Otočca i u nekim selima Pazarišta pazili su da kum bude i dobar govornik jer je držao zdravice, a u okolici Ogulina da je komunikativan i duhovit da bi održavao veselu atmosferu tijekom svadbe (UEA 53; Nožinić, EZ FFZ NR 95; Marohnić, 1997, Sem. r. - EZ FFZ).

RAZLIKOVNI NAZIVI ZA KUMOVE I ULOGA SVJEDOKA

U Lici je uočljiva velika raznolikost u nazivlju kumova, a i u njihovu broju. Ulogu svjedoka po crkvenom i građanskom pravu imaju dvije osobe, a jedna je od njih uvijek kum. U Lici ima više mogućnosti u izboru drugog svjedoka, stoga postoje kombinacije *kum* (mladoženjin) i *kum* (nevjestin), *kum* i *prikumak*, *kum* i *djever*, a vrlo rijetko u ulozu svjedoka može biti i *kuma*. Kada se biraju dva kuma, najčešće se rabila

³ Čermelić, 1991: 184; Friščić et al., 1999: 203; Mićanov Divjak, EZ FFZ NR 46; Nožinić, EZ FFZ NR 95; Vedriš, 1998, Sem. r. - EZ FFZ; Strugar, 1998, Sem. r. - EZ FFZ; Bonifačić Rožin, IEF rkp 327; Bekavac, 1996, Sem. r. - EZ FFZ.

⁴ Bekavac, 1996, Sem. r. - EZ FFZ; Selišek, 1996, Sem. r. - EZ FFZ; Barišić, 1997, Se. r. - EZ FFZ; Pascuttini, 1996, Sem. r. - EZ FFZ; Vedriš, 1998, Sem. r. - EZ FFZ; Nožinić, EZ FFZ NR 95; Friščić et al., 1999: 203.

kombinacija naziva *debeli i mršavi (tanki)*, a u pojedinačnim lokalitetima *stariji i mlađi ili prvi i drugi, te veliki i mali kum*.⁵ Ranija su istraživanja pokazala različite kombinacije naziva dvojice kumova, njihove uloge svjedoka odnosno njihove uloge svjedoka u kombinaciji s drugim svatovskim časnikom (Černelić, 1991:182-183). U nekim selima Like, pogotovo na području Gacke doline, Perušića, Gospića i Gračaca, na Velebitu, te sjevernije oko Korenice i Josipdola, svaki od mladenaca ima svoga kuma, ali oni nemaju posebne atribute uz taj naziv.⁶

Također se može primijetiti da se u gotovo jednakom omjeru biraju dva kuma (jedan mladoženjin, jedan mladin) i samo jedan, mladoženjin (pritom ulogu mladnog svjedoka ima djever ili prikumak). Nemoguće je pobliže odrediti koja bi od ovih dviju pojava bila karakteristična za pojedine krajeve Like, jer su obje mogućnosti podjednako zastupljene. Ponekad i sami podaci iz izvora dovode u nedoumice. Npr. za sela iz okolice Otočca stariji izvori spominju samo jednog kuma, ali novija terenska istraživanja pokazuju da se u ovim selima biraju dva kuma (Friščić et al., 1999:203).

Uz kuma, tj. *debelog kuma* javlja se *prikumak*, i to pretežno u selima sa srpskim stanovništvom.⁷ To pokazuju i podaci iz Gacke doline i Kompolja, gdje ovaj časnik nije poznat u katolika, dok ga pravoslavci poznaju (Friščić et al., 1999:204; Grčević, ONŽO HAZU, sign. NZ 21:698). Ovaj časnik se u većini sela uzima s mladoženjine strane, vrlo rijetko s mladine, i to samo u Ivčević-Kosi kod Perušića, Gornjim Vrhovinama i u Lovincu (Hećimović-Seselja, 1985:158; UEA 165; Bonifačić Rožin, IEF rkp 271). *Prikumak* se bira za mladnog kuma, na što upućuje i primjer iz Poduma (Otočac), gdje je *prikumak* ujedno i *tanki kum* (UEA 1512). Iako se *prikumak* smatra mladnim kumom, ova uloga često ne uključuje i ulogu mladnog svjedoka. On je svjedok samo u nekim selima u okolici Otočca, Korenice, Udbine, Gračaca i Srba, dok u ostalim selima tu ulogu nosi djever, a nešto rjeđe i kuma.⁸ U nekim selima u okolici Gračaca, Udbine, Perušića i Srba prikumak ima ulogu kumovog pomoćnika (UEA 210; UEA 635; UEA 819; UEA 1045; UEA 1244; UEA 1364). Prikumak se bira i u Kršu pored Perušića i

⁵ Marohnić, 1997, Sem. r. - EZ FFZ; Pascuttini, 1996, Sem. r. - EZ FFZ; UEA 347; UEA 348; UEA 350; Bonifačić Rožin, IEF rkp 279; Nožinić, EZ FFZ NR 95; Friščić et al., 1999: 203; UEA 164; Selišek, 1996, Sem. r. - EZ FFZ; Bekavac, 1996, Sem. r. - EZ FFZ; Rastevčić, 1940: 168; Vedriš, 1998, Sem. r. - EZ FFZ; UEA 293; UEA 176; Maras, 1995, Sem. r. - EZ FFZ; Barišić, 1997, Sem. r. - EZ FFZ; UEA 788; UEA 1252; UEA 1263; Kräusel, IEF rkp 218; UEA 1264; UEA 1044.

⁶ Friščić et al., 1999: 203; Kräusel, IEF rkp 288; Grčević, ONŽO HAZU, sign. NZ 21: 698; Ivančan, IEF rkp 258; Mićanov Divjak, EZ FFZ NR 46; UEA 55; UEA 25; Vedriš, 1998, Sem. r. - EZ FFZ; Bonifačić Rožin, IEF rkp 275; Ivančan, IEF rkp 186; Maras, 1995, Sem. r. - EZ FFZ; UEA 481; UEA 1511; UEA 1513; UEA 1514; UEA 2055; UEA 1510; Tomljenović, IEF rkp 238; UEA 500; UEA 817; UEA 1368; UEA 573; Bonifačić Rožin, IEF rkp 279; UEA 256.

⁷ Erdeljanović, 1930: 230; UEA 348; UEA 1046; Grčević, ONŽO HAZU, sign. NZ 21: 698; Mićanov Divjak, EZ FFZ NR 46; UEA 165; UEA 281; UEA 1512; Vedriš, 1998, Sem. r. - EZ FFZ; UEA 293; UEA 325; UEA 507; UEA 574; UEA 579; UEA 817; UEA 875; UEA 1466; Bonifačić Rožin, IEF rkp 271; UEA 635; UEA 1244; UEA 1318; UEA 816; UEA 818; UEA 1026; UEA 210; UEA 211; Japuncić, 1998: 266; UEA 804; UEA 819; UEA 860; UEA 1022; UEA 1044; UEA 1045.

⁸ Mićanov Divjak, EZ FFZ NR 46; UEA 165; UEA 215; UEA 507; UEA 579; UEA 1318; UEA 804; UEA 819; UEA 860; UEA 210; UEA 211.

Velikoj Popini pored Gospića kao pomoćnik *debelom* i *tankom kumu* i tada nije svjedok (UEA 293; UEA 1044). U Klancu (Gospić) i Kaniži (Perušić) postoji kumov pomoćnik, ali nema posebno ime, dok se u Udbini za tu ulogu bira *dolibaša* (UEA 25; UEA 1264; UEA 2055).

U okolici Otočca, Perušića, Gospića, Udbine, Metka te u Pazarištima postoji samo jedan kum, kao mladićev kum i svjedok, dok je nevjestin svjedok (tzv. *kurski svjedok*) i pratitelj *djever*.⁹ U ovom slučaju djever je odmah iza kuma najvažniji svatovski časnik, što pokazuju podaci iz Ribnika (Medak) i nekih sela Pazarišta, gdje se djever zove i *tankim kumom* (Kräusel, IEF rkp 218; Bekavac, 1996, Sem. r. - EZ FFZ). U Štikadi (Gračac) i Visučkom Bukovcu (Udbina) zabilježena je još jedna kombinacija časnika: svjedoci su i *kum* i *djever* i *prikumak* (UEA 819; UEA 1318).

Osim *kuma*, *prikumka* i *djevera*, svjedok može biti i *kuma*, najčešće kumova žena, pojedinačno na više strana u Lici, nešto više u okolici Gračaca (UEA 899; UEA 2055; UEA 1244; UEA 1022; UEA 1045; Friščić et al., 1999:202; Strugar, 1998, Sem. r. - EZ FFZ).

DUŽNOSTI KUMA TIJEKOM SVADBE

Tijekom čitave svadbe kumovi imaju razna zaduženja, počevši od dolaska po mladu. On razgovara s ukućanima ili s nekim između njih (nevjestinim ocem, majkom, bratom, nevjestinim kumom ili pratiljom).¹⁰ Pritom mu ponegdje pomogne djever ili mladoženja i djever (UEA 24; Barišić, 1997, Sem. r. - EZ FFZ). Nakon lažnih mlada, netko od ukućana izvodi pravu nevjestu i kum za nju plaća otkup.¹¹ U Pocrnićima i Frkašiću kum to radi zajedno s djeverom (UEA 325; UEA 817).

Nakon toga kum ponegdje mora paziti na mladu i cipelu (Bonifačić Rožin, IEF rkp 271; Nožinić, EZ FFZ NR 95; Selišek, 1996, Sem. r. - EZ FFZ; UEA 281; UEA 1513). Na području Pazarišta u nekim selima kum čuva nevjestu zajedno s djeverom, pa se katkad u toj ulozi smjenjuju npr. u Popovači kum čuva nevjestu do vjenčanja, a potom je predaje djeveru na brigu, dok je u Aleksinici obrnuta raspodjela te dužnosti između kuma i djevera (Bekavac, 1996, Sem. r. - EZ FFZ). Posebno mora paziti da nevjesti ne ukradu cipelu, jer bi i za to plaćao.¹² U Brušanima kum i/ili djever plaćaju za cipelu (UEA 480). Tijekom pira kum sjedi uvrh stola i drži zdravice mladencima i

⁹ UEA 53; UEA 281; UEA 24; UEA 25; UEA 325; UEA 573; Hećimović-Seselja, 1985: 158; Vedriš, 1998; Sem. r. - EZ FFZ; UEA 1466; UEA 816; UEA 818; Bekavac, 1996, Sem. r. - EZ FFZ.

¹⁰ Černelić, 1991: 187; Bogišić, 1874: 227; Erdeljanović, 1930: 232; Bonifačić Rožin, IEF rkp 279; Kräusel, IEF rkp 288; Grčević, ONŽO HAZU, sign. NZ 21: 699; Nožinić, EZ FFZ NR 95; Hećimović-Seselja, 1985: 168; Rastevčić, 1940: 168; Vedriš, 1998, Sem. r. - EZ FFZ; Bonifačić Rožin, IEF rkp 271; Bonifačić Rožin, IEF rkp 327.

¹¹ Marohnić, 1997, Sem. r. - EZ FFZ; UEA 1742; UEA 256; Kräusel, IEF rkp 288; Nožinić, EZ FFZ NR 95; UEA 164; Hećimović-Seselja, 1985: 158; Rastevčić, 1940: 168; Vedriš, 1998, Sem. r. - EZ FFZ; UEA 293; UEA 500; Barišić, 1997, Sem. r. - EZ FFZ; Bonifačić Rožin, IEF rkp 271; Bonifačić Rožin, IEF rkp 327; UEA 1742; Japunčić, 1998: 267.

¹² Černelić, 1991: 188; Bonifačić Rožin, IEF rkp 279; Mićanov Divjak, EZ FFZ NR 46; Kräusel, IEF rkp 288; Nožinić, EZ FFZ NR 95; Grčević, ONŽO HAZU, sign. NZ 21: 697; Bekavac, 1996, Sem. r. - EZ FFZ; Selišek, 1996, Sem. r. - EZ FFZ; Vedriš, 1998, Sem. r. - EZ FFZ; UEA 507; Barišić, 1997, Sem. r. - EZ FFZ; UEA 480; UEA 1513.

drugim časnicima, te rodbini.¹³ U pojedinim mjestima Like kum razveseljava svatove (Nožinić, EZ FFZ NR 95; Bogišić, 1874:227; UEA 2055; UEA 256; UEA 899). U nekim selima mora mladencima dati najviše novaca ili najvredniji dar (Bonifačić Rožin, IEF rkp 279; Nožinić, EZ FFZ NR 95; Barišić, 1997, Sem. r. - EZ FFZ; Vedriš, 1998, Sem. r. - EZ FFZ; Friščić, et al., 1999:204; UEA 1511). U selima ispod Plješevice, te u okolici Otočca i Ogulina skuplja novce za mladence (Barišić, 1997, Sem. r. - EZ FFZ; Pascuttini, 1996, Sem. r. - EZ FFZ, UEA 55). U okolici Ogulina i Ivčević Kosi skuplja za mladence i darove (UEA 347; UEA 348; UEA 350; UEA 24). Prije odlaska u crkvu na vjenčanje ili pri ulasku mladenaca u mladićevu kuću, kum moli njezine i njegove roditelje za blagoslov (Kräusel, IEF rkp 288; Hećimović-Seselja, 1985:170). Ponegdje kum uvodi nevjestu u crkvu (Bonifačić Rožin, IEF rkp 279; Kräusel, IEF rkp 218; Nožinić, EZ FFZ NR 95). Nakon vjenčanja, prilikom vožnje kroz selo u Brinju i D. Prozoru kumovi časte svate pićem u gostionici, a u Klancu nude pićem promatrače svatova (Bonifačić Rožin, IEF rkp 279; Friščić et al., 1999:204; UEA 2055). Rijetki su podaci da kum uvodi nevjestu u mladoženjinu kuću, a u okolici Korenice tu dužnost može imati i djever (Bonifačić Rožin, IEF rkp 279; Selišek, 1996, Sem. r. - EZ FFZ; UEA 53; UEA 579). Kum je vodio nevjestu tri puta oko ognjišta sporadično po Lici, a katkad zajedno s djeverom.¹⁴ Kada dođe vrijeme da se mladenci povuku u svoju sobu, kum javlja svatovima da mladenci idu spavati. To najčešće rade samo u okolici Otočca i u Pazarištima (Kräusel, IEF rkp 288; Selišek, 1996, Sem. r. - EZ FFZ). U većini sela kum (kumovi) odvodi mladence na spavanje, a negdje uz njega zna biti i djever ili nevjestina pratilja.¹⁵ Prije odlaska na spavanje ili u sobi mladenaca kum skida nevjesti vijenac.¹⁶ U pojedinim selima u okolici Gospića i Korenice vijenac zajedno skidaju kum i djever, a u okolici Otočca kum i kuma (UEA 480; UEA 507; Kräusel, IEF rkp 288). U mnogim selima kum potom izuva samo mladu ili oboje mladenaca.¹⁷ Običaj da kum skida mladence prije spavanja vrlo je rijedak. U Brlogu kum samo razapne pojas mladenki, a Erdeljanović to potvrđuje za Gračac, Ličko Cerje i Medak kao *stari običaj* (Kräusel, IEF rkp 288; Erdeljanović, 1930:231).

¹³ Černelić, 1991: 188; Pascuttini, 1996, Sem. r. - EZ FFZ; Nožinić, EZ FFZ NR 95; Friščić et al., 1999: 204; Selišek, 1996, Sem. r. - EZ FFZ; Hećimović-Seselja, 1985: 159; Bekavac, 1996, Sem. r. - EZ FFZ; Vedriš, 1998, Sem. r. - EZ FFZ; Ivančan, IEF rkp 186; Delorko, IEF rkp 183; UEA 481; Bonifačić Rožin IEF rkp 271; Bonifačić Rožin, IEF rkp 327; Japunčić, 1998: 167.

¹⁴ Černelić, 1991: 189; Bonifačić Rožin, IEF rkp 279; Kräusel, IEF rkp 288; UEA 53; Selišek, 1996, Sem. r. - EZ FFZ; UEA 215; UEA 817; Tomljenović, IEF rkp 238; UEA 635; UEA 804.

¹⁵ Černelić, 1991: 189; Erdeljanović, 1930: 231; Bogišić, 1874: 227; Božičević, 1910: 241; Bonifačić Rožin, IEF rkp 279; Mićanov Divjak, EZ FFZ NR 46; Kräusel, IEF rkp 288; Ivančan, IEF rkp 285; Grčević, ONŽO HAZU, sign. NZ 21: 705; Nožinić, EZ FFZ NR 95; UEA 53; UEA 55; UEA 165; Bonifačić Rožin, IEF rkp 276; Vedriš, 1998, Sem. r. - EZ FFZ; UEA 24; UEA 215; UEA 507; Bonifačić Rožin, IEF rkp 275; Ivančan, IEF rkp 186; Tomljenović, IEF rkp 238; UEA 788; UEA 1513; Kräusel, IEF rkp 218; UEA 635; UEA 1318; UEA 1510.

¹⁶ Pascuttini, 1996, Sem. r. - EZ FFZ; Kräusel, IEF rkp 288; Nožinić, EZ FFZ NR 95; UEA 55; UEA 164; UEA 165; Bonifačić Rožin, IEF rkp 276; UEA 293; UEA 479; UEA 1264; UEA 816; UEA 818; UEA 1045.

¹⁷ Erdeljanović, 1930: 231; Pascuttini, 1996, Sem. r. - EZ FFZ; Kräusel, IEF rkp 288; UEA 53; UEA 165; UEA 281; Bonifačić Rožin, IEF rkp 276; UEA 579; UEA 1513; UEA 1264; UEA 819.

ULOGA SVATOVSKOG STARJEŠINE

Dužnosti koje kum ima tijekom svadbe najčešće obavlja u okviru svoje uloge tzv. starješine. U okolici Ogulina, Otočca, Perušića, Gospića, u Pazarištima, te u selima ispod Plješevice, upravo ga imenuju *starješinom svatova*.¹⁸ U drugim ga selima poznaju pod drukčijim nazivima. U nekim ga selima iz okolice Gospića, Otočca i Perušića zovu *komandantom svatova* (UEA 1511; Ivančan, IEF rkp 186; Friščić et al., 1999: 203; Vedriš, 1998, Sem. r. - EZ FFZ). U Donjem Lapcu i Brinju u istoj ulozi kuma nazivaju *gospodarem svadbe* (Bonifačić Rožin, IEF rkp 327; Bonifačić Rožin, IEF rkp 279). U okolici Ogulina i u Zapolju kod Otočca ističe se da je kum glavni na svadbi, a glavnu riječ ima u Jagodnji kod Gospića i Udbini (UEA 347; UEA 348; UEA 350; UEA 281; UEA 1263; UEA 1264). U Sv. Roku kum je središnja osoba u svatovima (Japunčić, 1998:266). Jedino se u Gackoj dolini ističe da je kum kao starješina svatova ujedno i organizator svadbe, a tu ulogu ima i u Križkamenici kod Brinja, gdje nije i starješina svatova (Friščić et al., 1999:203; Nožinić, EZ FFZ NR 95). Treba istaknuti da pojedini izvori daju oprečne podatke za jedno te isto mjesto, pa tako i za Ivčević-Kosu. Autorica Mara Hećimović-Seselja u upitnicama navodi da je kum starješina svatova, dok u knjizi tu pojedinost ne navodi (UEA 24; Hećimović-Seselja, 1985:158). Koji je od ta dva podataka ispravan? Da je riječ o tome da je kum s vremenom izgubio tu ulogu, autorica naznačava podatkom da su nakon Prvoga svjetskog rata nastale velike promjene koje su prouzročile polako nestajanje starih običaja, a nakon Drugoga svjetskog rata pirovalo se po starim običajima još samo 10 godina (Hećimović-Seselja, 1985:164, 173). Podaci u knjizi, koji se odnose na razdoblje nakon Drugoga svjetskog rata, pokazuju da je kum dotad već izgubio ulogu starješine svatova.

Uloga svatovskog starješine uključuje i pravo određivanja pravila na svadbi, što se, primjerice, naglašava u Donjem Lapcu, Lovincu i u Pazarištima (Bonifačić Rožin, IEF rkp 327; Bonifačić Rožin, IEF rkp 271; Bekavac, 1996., Sem. r. - EZ FFZ). Primjer opisa iz Donjeg Lapca povezuje neke od spomenutih aspekata te njegove uloge: *Nitko ne smije ništa raditi, dok mu ja ne odobrim. Ne smije ustati, popiti, pojesti, reći što ne valja! Ko zametne kavgu, bit će kažnjen!* (Bonifačić Rožin, IEF rkp 327). Ovi se podaci odnose na tamošnje Srbe, premda je jednako važnu ulogu, osobito u svadbenim običajima, kum imao i u tamošnjih Bunjevaca (vidi: Černelić, u ovom broju Tribine, str. 37-46). Takav način vođenja svadbe uključuje i brigu o redu i ponašanju svatova tijekom svadbe, posebice u okolici Otočca, Perušića i u Pazarištima (UEA 24; UEA 25; UEA 55; UEA 281; Friščić et al., 1999:203; Bekavac, 1996, Sem. r. - EZ FFZ). Na takva obilježja uloge kuma u Lici već su ukazala prijašnja istraživanja (Černelić, 1991:37, 185). Dakle, može se zaključiti da je kum u većini krajeva Like sporadično potvrđen u ulozi svatovskog starješine. Najnoviji podaci o toj njegovoj ulozi u okolici Otočca potkrijepili su ranija istraživanja, a osobito su važne nove spoznaje o toj njegovoj ulozi dala terenska istraživanja u Pazarištima, gdje je ta kumova uloga bila poznata samo

¹⁸ Pascuttini, 1996, Sem. r. - EZ FFZ; UEA 24; UEA 25; UEA 293; Friščić et al., 1999: 203; Nožinić, EZ FFZ NR 95; UEA 53; UEA 55; Bekavac, 1996, Sem. r. - EZ FFZ; UEA 480; Barišić, 1997, Sem. r. - EZ FFZ.

prema podatku iz upitnice EA za Klanac (UEA 2055). Ova kumova uloga osobito je zastupljena u bunjevačkim područjima Like, za razliku od ranijih istraživanja prema kojima je u primorsko-ličkih Bunjevaca ta uloga označena kao svojstvena *starome svatu* (Erdeljanović, 1930:233).

STARI SVAT

ULOGA SVATOVSKOG STARJEŠINE

Budući da i *stari svat* ima u Lici ulogu svatovskog starješine, prvo ćemo se u nastavku prikaza osvrnuti na aspekte te njegove uloge. Tu ulogu *stari svat* ima u raznim krajevima Like i to sporadično u okolici Brinja, Otočca, Perušića, Gospića, Korenice, Metka, Udbine, Gračaca i Srba.¹⁹ Velika važnost *starog svata* potvrđena je na više strana Like (UEA 349; UEA 1264; Kräusel, IEF rkp 218). U Stajnici kod Brinja on se smatra *gospodarom svatova* (Nožinić, EZ FFZ NR 95). I Erdeljanović je utvrdio *starog svata* u ovoj ulozi u primorsko-ličkih Bunjevaca, istaknuvši da je on vrhovna vlast u svatovima, što je očito krivi podatak s obzirom na novije podatke, prema kojima u Bunjevaca tu ulogu ima kum (Erdeljanović, 1930:233).

U okviru uloge svatovskog starješine istaknuto je da se *stari svat* brine o redu tijekom svadbe, također raštrkano po Lici prema pojedinačnim podacima, pa i u selima u kojima nema ulogu starješine.²⁰

OSTALI ČASNICI U SRODNOJ ULOZI SVATOVSKOG STARJEŠINE

Briga o redu nije uvijek dužnost časnika u ulozi svatovskog starješine. Na svadbi je mogu imati i neki drugi svati npr. *glavni svat* u Klancu i Glogovu, gdje ga još zovu *predsjednikom*, zatim svati pod nazivima *starješina kuće*, *ravnatelj stola* ili *stoloravnatelj*, *gospodar stola*, *redar stola* u nekim selima Pazarišta i Korenice, te u južnim krajevima Like, *vojvoda* u Čovinima kod Gospića, *točinbaša* na području Velebita i *budar* u Vaganu kod Gračaca.²¹ Sve to mogu biti oznake za dijelove starješinine uloge koje su se s vremenom mogle podijeliti između više osoba, časnika koji u svadbi inače imaju drukčije uloge ili koji imaju srodnu ulogu sa *starim svatom*, odnosno rasteretiti *starog svata* (ili druge časnike koji obnašaju ulogu svatovskog starješine) od pojedinih dužnosti koje bi mu inače pripadale.

¹⁹ Čermelić, 1991: 197; Erdeljanović, 1930: 230; Nožinić, EZ FFZ NR 95; UEA 1742; Bonifačić Rožin, IEF rkp 279; UEA 165; UEA 1512; Vedriš, 1998, Sem. r. - EZ FFZ; UEA 293; UEA 1511; Maras, 1995, Sem. r. - EZ FFZ; UEA 817; UEA 1466; Kräusel, IEF rkp 218; UEA 635; UEA 176; UEA 1318; UEA 860; UEA 1045; UEA 211.

²⁰ UEA 349; Vedriš, 1998, Sem. r. - EZ FFZ; UEA 817, UEA 1364; Maras, 1995, Sem. r. - EZ FFZ; UEA 1513; Kräusel, IEF rkp 218; UEA 210; UEA 860; UEA 1510.

²¹ UEA 2055; Ivančan, IEF rkp 186; UEA 788; UEA 819; UEA 860; Bekavac, 1996, Sem. r. - EZ FFZ; Strugar, 1998, Sem. r. - EZ FFZ; UEA 218; UEA 479; UEA 481; UEA 573; UEA 574; UEA 579; UEA 899; UEA 987; UEA 1022; UEA 1026; UEA 1044; UEA 1045; UEA 1252; UEA 1263; UEA 1318; UEA 1466; Maras, 1995, Sem. r. - EZ FFZ; Tomljenović, IEF rkp 238; Bonifačić Rožin, IEF rkp 271.

Pored kuma i *starog svata* ulogu starješine može imati i *vojvoda*, pretežno u pravoslavaca u Kompolju i Blatima kod Ogulina (Grčević, ONŽO HAZU sign. NZ 21:698; UEA 1046). Prema Erdeljanoviću u općini Krivi Put kod Bunjevaca i kod pravoslavaca u Vrhovinama *staćel* je imao ulogu starješine svatova. On je *gospodar* ili *goso* u svatovima i prvoga su ga izabirali od svih časnika, a dužnosti su mu bile odrediti ostale časnike, te upravljati svatovima i stolom, jer ponegdje zamjenjuje domaćina u svatovima (Erdeljanović, 1930:233-234). Kasniji izvori ne potvrđuju ovoga časnika u ličkih Bunjevaca.

Ulogu starješine svatova u mnogim selima ne mora imati netko od spomenutih časnika nego neke druge osobe izabrane posebno za tu ulogu. To je potvrđeno u Kompolju u katolika i u drugim krajevima Like.²² Najčešće je to osoba s mladoženjine strane, ujak (u okolici Gračaca i Gospića) ili neki drugi rođak (Klanac), dok u okolici Srba osim ujaka starješina može biti i prijatelj (UEA 1045; UEA 1511; UEA 210; UEA 2055). U Pećinama pored Korenice također je potvrđeno da se starješina bira s mladoženjine strane, ali nije točno određeno tko je u toj ulozi (UEA 573). Nešto se rjeđe starješina bira s nevjestine strane. U Kosinjskom Bakovcu je to nevjestin otac (u tome mu poslu pomaže nevjestin ujak), dok u Frkasiću pored Korenice nije navedeno tko je to s mladine strane (Selišek, 1996, Sem. r. - EZ FFZ; UEA 817). U Velikoj Popini pored Gračaca starješina je također ujak, ali nije navedeno je li mladoženjin ili mladine (UEA 1044).

U nekim se slučajevima starješina svatova nije birao unutar obitelji, nego se tražila osoba iz sela koja je bila sposobna obavljati tu dužnost. U okolici Korenice tražili su osobu koja je dobar *govordžija*, s autoritetom, dok je u Baškim Oštarijama starješina ona osoba koja tu dužnost ima i u selu (UEA 507; UEA 481). I u okolici Korenice i Gospića su smatrali da starješina mora biti dobar govornik (UEA 500; UEA 2055).

Važno je da su neke dužnosti svatovskog starješine znale biti podijeljene između više časnika. Uz starješinu svatova (često tu ulogu ima *stari svat*) se najviše u okolici Korenice, a zatim sporadično po okolici Otočca, Kosinja i u južnom dijelu Like pojavljuju svati koji preuzimaju neke starješinske dužnosti (najčešće je to briga oko reda tijekom svadbe): *spori svat* ili *spori domaćin*, *gospodar stola*, *ravnatelj stola* ili *stoloravnatelj*, te *domaćin (kućni, stari)*.²³ Ovi podaci jasno pokazuju usku povezanost između starješine svatova, *starog svata* i nekih drugih sa srodnim obilježjima, jer se njihove dužnosti nerijetko dopunjuju. Novija terenska istraživanja na području Pazarišta donijela su podatke koji potvrđuju ovu povezanost. U Popovači kum bira ravnatelja stola kao svog zamjenika, dok je u Velikoj Plani uloga ravnatelja stola jedna od uloga *staroga svata* (Bekavac, 1996, Sem. r. - EZ FFZ). U okolici Gospića uloge *starog svata* (svatovski starješina) i *vojvode* su se poklapale, ali ipak nisu bile istovjetne - dok je *stari svat* pazio na ponašanje svatova i vodio brigu oko jela, pića i zdravica, *vojvoda* je bio

²² Grčević, ONŽO HAZU, sign. NZ 21: 698; Nožinić, EZ FFZ NR 95; UEA 281; UEA 210; UEA 500; UEA 507; UEA 573; UEA 574; UEA 481; UEA 804; UEA 2055; UEA 1044.

²³ Čermelić, 1991: 66; UEA 1512; UEA 293; UEA 215; UEA 500; UEA 573; UEA 574; UEA 1466; UEA 1318; UEA 816; UEA 818; UEA 860.

organizator, pazio je na red ceremonije, da se sve napravi kako treba (Maras, 1995, Sem. r. - EZ FFZ). U Perušiću uloga se *starog svata* (starješina) djelomično poklapala s kumovom u tome što su oba vodila i zapovijedala svatovima, brinula o redu tijekom svadbe i pazila na svatove (Vedriš, 1998, Sem. r. - EZ FFZ). Zbog nedovoljno precizno navedenih podataka može se samo pretpostaviti da su se dužnosti kuma i *starog svata* poklapale i u nekim drugim selima u kojima *stari svat* ima ulogu svatovskog starješine.

Na temelju iznesenih podataka o ulozi svatovskog starješine nije sasvim jednostavno razgraničiti kuma i *staroga svata* u toj ulozi. Naime, potvrda o jednoj i drugoj varijanti ima iz čitave Like. Moguće je ipak zapaziti da je kum u ulozi svatovskog starješine na bunjevačkim ličkim područjima (što je u suprotnosti s Erdeljanovićevom tvrdnjom, koji tu ulogu u primorsko-ličkih Bunjevaca izričito pripisuje *staromu svatu*). Istraživanja u Pazarištima pokazala su gotovo potpunu marginalizaciju uloge *starog svata* u ovoj skupini ličkih Bunjevaca, a i u Lovincu i Sv. Roku je *stari svat* u podređenom položaju u odnosu na kuma. Premda kuma u ulozi starješine svatova poznaju i lički Srbi, ta je njegova uloga znatno više zastupljena u ličkih Hrvata uopće. *Stari svat* u ulozi svatovskog starješine potvrđen je i na čitavome području Like, bez određene uže regije u kojoj bi u toj ulozi prevladavao. U toj ga ulozi poznaju i Hrvati i Srbi, ali se može zaključiti da je *stari svat* starješina svatova češće u ličkih Srba. Osim toga, utvrđena je važnost uloge svatovskog starješine uopće u Lici, jer se uz *starog svata* nerijetko javlja još poneka osoba koja s njim dijeli neke dužnosti vezane uz tu ulogu, a katkad su osim ili umjesto jednoga od ova dva časnika sporadično potvrđeni i određeni časnici s drugim nazivima, koji obnašaju ulogu svatovskog starješine ili neke dužnosti iz okvira te uloge.

OSTALE ULOGE STAROGA SVATA

Stari svat kao svatovski časnik javlja se u gotovo svim selima Like. Uglavnom se bira netko od mladoženjine rodbine: ujak, tetak, stric ili bratić.²⁴ S mladine strane bira se samo u Kosinjskom Bakovcu i Frkašiću kod Korenice, dok se u Gackoj dolini može birati s obje strane (Selišek, 1996, Sem. r. - EZ FFZ; UEA 817; Friščić et al., 1999:204). *Stari svat* može rijetko biti i prijatelj (Mićanov Divjak, EZ FFZ NR 46; UEA 1513; UEA 816; UEA 818). Katkad izvori ističu da to mora biti ugledna osoba iz sela (UEA 1511; Nožinić, EZ FFZ NR 95). Po nazivu se može zaključiti da tu ulogu imaju starije osobe (što i je po svoj prilici slučaj u većini sela), ali u Donjem Prozoru i Kosinjskom Bakovcu to može biti i netko mlađi (Friščić et al., 1999:204; Selišek, 1996, Sem. r. - EZ FFZ). Uglavnom se bira samo jedan *stari svat*, osim u Gackoj dolini gdje ih može biti i više (Friščić et al., 1999:204). Tek je u okolici Gračaca potvrđen *stari svat od doma* i *stari svat od svata* u obje svatovske kuće (UEA 1044).

Samo se u dva lička lokaliteta uz *starog svata* spominje *starosvatnica*, koja umjesto njega može biti i starješina svatova (UEA 210; UEA 239).

²⁴ U upitnicama EA su rijetki podaci o izboru *staroga svata*.

U nekim krajevima Like *stari svat* može imati i ulogu zabavljača ili šaljivdžije (Selišek, 1996, Sem. r. - EZ FFZ; Hećimović-Seselja, 1985:158; Barišić, 1997, Sem. r. - EZ FFZ; UEA 210; UEA 1512). Stoga se, primjerice, u selima ispod Plješivice za ulogu *starog svata* biraju samo vesele i otvorene osobe (Barišić, 1997, Sem. r. - EZ FFZ). Slične osobine *starog svata* istaknute su u Čovinima (Smiljan) i nekim selima Gacke doline, premda u ovim selima nema ulogu zabavljača ili šaljivdžije (Maras, 1995, Sem. r. - EZ FFZ; Friščić et al., 1999:204). Ova uloga *starog svata* dosta odudara od njegove uloge starješine svatova, posebno u pojedinim selima u okolici Otočca, Srba i Gospića, gdje je *stari svat* istodobno u obje uloge (UEA 210; UEA 1512; Žagar, 1940:164; Japundžić, 1935:197). Uloga zabavljača posebno se ističe u onim selima gdje je *stari svat* izjednačen sa *čajušem* (Žagar, 1940:164; Japundžić, 1935:197). Prema novijim istraživanjima, poistovjećivanje ovih dvaju časnika potvrđeno je i u Pazarištima (Bekavac, 1996, Sem. r. - EZ FFZ).

U Kosinjskom Bakovcu *stari svat* ulogu nazdravljača dijeli s kumom (Selišek, 1996, Sem. r. - EZ FFZ). Dužnost je *starog svata* držati zdravice i u pojedinim mjestima Like (Mićanov Divjak, EZ FFZ NR 46; UEA 210; UEA 1512).

Katkad je i voda povorke, a u Čitluku je izjednačen s *barjaktarom* (UEA 860; UEA 1512; UEA 288; Kräusel, IEF rkp 288; Kräusel, IEF rkp 218). U selima ispod Plješivice, Gackoj dolini, te u pojedinim selima u okolici Perušića i Gospića situacija je sasvim obrnuta. U ovim selima *stari svat* se vozi u zadnjim kolima ili zadnji jaše na konju (Barišić, 1997, Sem. r. - EZ FFZ; Friščić et al., 1999:204; Hećimović-Seselja, 1985:158; Ivančan, IEF rkp 186).

Stari svat ima i druge dužnosti tijekom svadbe. Kad svatovi dođu po mladu, on traži od ukućana da izvedu nevjestu. To je potvrđeno samo u pojedinim selima u okolici Otočca, Udbine, te u Kosinjskom Bakovcu (Kräusel, IEF rkp 288; UEA 635; Selišek, 1996, Sem. r. - EZ FFZ). Njegova je dužnost bila i da putem promatrače nudi pićem, a jedino je u Počitelju kod Metka točio piće svatima na gozbi.²⁵ U Čovinima su se *stari svat* ili *vojvoda* znali požuriti prije povorke jer nije bilo posebnog svata koji bi najvjestio dolazak povorke (Maras, 1995, Sem. r. - EZ FFZ).

Prema ovim podacima lako se može zaključiti da *stari svat* uglavnom ima ulogu svatovskog starješine, u okviru koje ili neovisno o toj ulozi, ima i niz drugih dužnosti, manje više sporadično zastupljenih u pojedinim krajevima Like (Grčević, ONŽO HAZU sign. NZ 276:698).

²⁵ Kräusel, IEF rkp 288; Selišek, 1996, Sem. r. - EZ FFZ; Vedriš, 1998, Sem. r. - EZ FFZ; UEA 24; Japundžić, 1935: 198; Kräusel, IEF rkp 218; UEA 1318; UEA 860.

DJEVER

Jedan od važnijih časnika u svadbenim običajima u Lici je i *djever*.

IZBOR DJEVERA

U nekim lokalitetima nema podataka o djeveru, a podaci o njegovu izboru, također često, u izvorima nisu navedeni (Černelić, 1991:201-203). Za djevera se uglavnom bira mladićev brat, a nešto rjeđe bratić ili koji drugi bliski rođak.²⁶ Prijatelj kao djever potvrđen je sporadično na više mjesta u Lici.²⁷ U većini sela bira se samo jedan djever, dok se u nekoliko sela oko Otočca, Gacke doline i Pazarišta te u južnom dijelu Like biralo više njih.²⁸ Više djevera biralo se i u primorsko-ličkih Bunjevaca (Erdeljanović, 1930:230). Djever se bira samo s mladićeve strane, a jedino je u Kompolju (u pravoslavaca) i u Brušanima potvrđeno da djever dolazi s nevjestine strane (Grčević, ONŽO HAZU, sign. NZ 21:697; UEA 480). Samo je u pojedinačnim mjestima u okolici Korenice i Otočca zabilježeno da oboje mladenaca imaju svoje djevere (UEA 176; Friščić et al., 1999:206).

U nekim selima djever ima poseban naziv: *mladi djever* (Lučani i Glogovo) je naziv za jednog od dva djevera (UEA 256; UEA 899). U Trnavcu kod Korenice jedan od djevera je *glavni* (UEA 215). U Podumu kod Otočca naziv mu je *desni djever* premda postoji samo jedan djever, pa je vjerojatno nekad postojao i *lijevi djever* (UEA 1512). U pojedinim selima u okolici Korenice, Udbine i u Ribniku javlja se i naziv *ručni djever* (UEA 579; UEA 635; UEA 788).

Mladoženja u nekim selima može imati i pratitelja. U Glogovu kod Gračaca mladoženja, uz djevera, bira *družaka*, *bratifirera* (njem. Brautführer), koji preuzima neke djeverove uloge (UEA 899). Zbog nejasnog opisa djevera i *bratifirera* teško je razlučiti njihove uloge. Slično se, primjerice, u Ličkim Osredcima u Srba, umjesto djevera se kao mladoženjin pratitelj spominje *jaran*, njegov prijatelj, a djever se uopće ne spominje (UEA 211).

²⁶ Černelić, 1991: 202-203; UEA 1046; Friščić et al., 1999: 206; UEA 164; UEA 281; Selišek, 1996, Sem. r. - EZ FFZ; Bekavac, 1996, Sem. r. - EZ FFZ; UEA 1318; UEA 817; UEA 1511; Barišić, 1997, Sem. r. - EZ FFZ; Bonifačić Rožin, IEF rkp 271; UEA 635; UEA 816; UEA 818; UEA 210; UEA 819; UEA 1510.

²⁷ Černelić, 1991: 203; UEA 1046; UEA 175; UEA 349; UEA 256; Selišek, 1996, Sem. r. - EZ FFZ; UEA 325; Hećimović-Seselja, 1985: 158; UEA 176; UEA 215; Strugar, 1998, Sem. r. - EZ FFZ; UEA 1264; UEA 1318; UEA 816; UEA 818; UEA 1026; UEA 210; UEA 860; UEA 1022.

²⁸ UEA 1046; Friščić et al., 1999: 206; Kräusel, IEF rkp 288; UEA 175; Selišek, 1996, Sem. r. - EZ FFZ; UEA 176; UEA 215; UEA 507; UEA 573; UEA 2055; Maras, 1995, Sem. r. - EZ FFZ; UEA 165; Bonifačić Rožin, IEF rkp 271; UEA 987; UEA 1244; UEA 899; UEA 1022.

ULOGA I DUŽNOSTI DJEVERA TIJEKOM SVADBE

Djever ima mnoga zaduženja tijekom svadbe. U nekim mjestima u okolici Brinja, Gacke doline i Pazarišta djever je samo oznaka za mladoženjina brata i stoga nema nikakvih zaduženja (UEA 1742; Friščić et al., 1999:206; Selišek, 1996, Sem. r. - EZ FFZ). Djever je časnik koji se za vrijeme svadbi nalazi uz mladu ili mladence od trenutka kad svatovi dođu po nju. Gotovo se sve njegove dužnosti na svadbi podudaraju s kumovima, samo što on nije tako važan kao kum.

Jedino u Josipdolu i Brlogu kod Otočca djever dolazi sam po mladu i odvodi je u crkvu, gdje se sastaju s mladoženjom i njegovom pratnjom (Bonifačić Rožin, IEF rkp 279; Kräusel, IEF rkp 288). Djever katkad pregovara s nekim od ukućana da izvedu mladu, pojedinačno na području Like (Černelić, 1991:204; Kräusel, IEF rkp 218).

U Ličkom Petrovom Selu i Kompolju kod Otočca mladin djever je taj koji izvodi mladu pred svatove (UEA 176; Grčević, ONŽO HAZU, sign. NZ 21:699; Bogišić, 1874:227).

Umjesto kuma, ponegdje i djever plaća otkup za mladu, posebice u okolici Korenice, Perušića, Gospića, Gračaca, Udbine, Metka i Srba.²⁹ Otad pa do kraja svadbe djever se nalazi uz mladenku i čuva ju (Černelić, 1991:203).

To je, zapravo, njegovo glavno zaduženje u gotovo svim ličkim selima. U Škarama kod Otočca još se sjećaju da je djever u prošlosti štitiio nevjestu od Turaka (Mićanov Divjak, EZ FFZ NR 46). Jedino je u Velikoj Plani zabilježeno da djever čuva mladoženju, a kum mladu, dok u drugim selima Pazarišta tu ulogu dijeli s kumom (Bekavac, 1996, Sem. r. - EZ FFZ). Osim što čuva mladenku on pazi da joj na piru ne ukradu cipelu jer bi to za njega bila velika sramota.³⁰ Jedino u nekim selima u okolici Otočca djever je taj koji krade cipelu i traži za nju novac (UEA 1512; Mićanov Divjak, EZ FFZ NR 46). U mnogim selima djever sam vodi mladu tri puta oko ognjišta ili zajedno s kumom ili mladoženjom.³¹ Na kraju pira djever sam vodi mladenku, tj. mladence u njihovu sobu u okolici Korenice, Gospića, Gračaca, D. Lapca, Lovinca i Metka.³² Katkad to čini u pratnji djeveruša i kuma (Bonifačić Fožin, IEF rkp 327; Hećimović-Seselja, 1985:162). Nakon razmatranja djeverove uloge u ličkim svadbenim običajima, zapažamo da je djever zadržao svoju primarnu ulogu nevjestina čuvara, no na nekim područjima u tu se njegovu ulogu umiješao i kum, pa katkad njih dvojica dijele tu ulogu, a tek je u pojedinim slučajevima kum tu ulogu preuzeo od djevera (u Pazarištima). Isto tako jedan ili drugi časnik

²⁹ UEA 176; UEA 574; UEA 25; UEA 325; UEA 875; UEA 1513; UEA 635; UEA 987; Kräusel, IEF rkp 218; UEA 479; UEA 210.

³⁰ Bonifačić Rožin, IEF rkp 279; UEA 164; UEA 176; UEA 480; UEA 875; UEA 1511; Kräusel, IEF rkp 218; UEA 635; Bonifačić Rožin, IEF rkp 327; UEA 818; UEA 804; UEA 819.

³¹ Bogišić, 1874: 227; Kräusel, IEF rkp 288; Grčević, ONŽO HAZU, sign. NZ 21: 699; UEA 215; UEA 817; Bonifačić Rožin, IEF rkp 275; Barišić, 1997, Sem. r. - EZ FFZ; Kräusel, IEF rkp 218; Bonifačić Rožin, IEF rkp 271; Strugar, 1998, Sem. r. - EZ FFZ; UEA 635; UEA 210; UEA 987; UEA 788; UEA 804; UEA 875; UEA 1044; UEA 1045.

³² UEA 574; Bonifačić Rožin, IEF rkp 275; Kräusel, IEF rkp 218; Bonifačić Rožin, IEF rkp 271; Bonifačić Rožin, IEF rkp 327; UEA 1044; UEA 1045.

otkupljuje ukradenu nevjestinu cipelu, pregovara pred nevjestinom kućom, uvodi nevjestu u njezin novi dom i vodi je oko ognjišta, svodi mladence, a katkad neke od tih dužnosti obavljaju zajedno. Podrobnijom analizom bilo bi moguće uočiti i druga pojedinačna preklapanja pojedinih njihovih dužnosti.

Prikaz glavnih svatovskih časnika, *kuma, starog svata i djevera* pokazuje da je preklapanje i smjenjivanje njihovih uloga i dužnosti na ovome prostoru tijekom povijesti u znatnoj mjeri odraz etnokulturnih prožimanja, koja su katkad toliko prepletena da je teško utvrditi kada i kako su se ti procesi odvijali. Jedino se čini da se jačanje uloge kuma na prostoru Like može pripisati ličkim Bunjevcima, budući da on na ličkim područjima gotovo u pravilu ima ulogu svatovskog starješine, a istodobno dijelom preuzima i neke od dužnosti koje su inače u djeverovoj nadležnosti. Istodobno na tim područjima slabi uloga *staroga svata* i on postupno postaje časnik nižeg ranga da bi mu se ponegdje s vremenom gotovo izgubio trag. Ti su procesi, dakle, mogli započeti s dolaskom novog stanovništva u 16. i 17. stoljeću kao posljedica turskih prodiranja s istoka prema ovim krajevima.

MLADENKINE PRATILJE

Neudane djevojke koje prate mladu tijekom vjenčanja su djeveruše ili diveruše (Černelić, 1991:208). Osim ovog naziva za mladenkinu pratilju se koriste i nazivi *divojka, djevojka* ili *đevojka* u okolici Otočca, Brinja te u ličkim Bunjevaca (Grčević, ONŽO HAZU, sign. NZ 21:697; Kräusel, IEF rkp 288; Bonifačić Rožin, IEF rkp 279; Nožinić, EZ FFZ NR 95; Erdeljanović, 1930:230). Nešto rjeđe koriste se nazivi *druga* ili *družica* u okolici Ogulina, Gračaca i Gospića, *svadbica* u okolici Korenice i Otočca te njezina varijanta *svatnica* u Baškim Oštarijama, dok se naziv *enga* koristi samo u Pećarima kod Korenice u pravoslavnog stanovništva.³³ U nekim selima za njih nema posebnog naziva (UEA 817; UEA 1244).

Nevjestine pratilje se u većini sela biraju s mladine strane, a nešto rjeđe s mladoženjine. Najčešće su to nevjestine ili mladoženjine prijateljice, a rjeđe njihove sestre ili rođakinje (Černelić, 1991:209). U većini sela bira se više djeveruša, dok se samo jedna bira u pojedinim selima u okolici Otočca, D. Lapca, Pazarišta, Metka, Korenice, Udbine, Gračaca i Gospića.³⁴

Njihova je glavna zadaća je bila pratiti mladu.³⁵ Osim toga često su kitile svatove, kola i konje.³⁶ Jedino u nekim mjestima u okolici Korenice i Ogulina skidaju mladenki vijenac (UEA 175; UEA 176; UEA1046; UEA 1217).

³³ UEA 175; UEA 176; UEA 349; UEA 481; UEA 579; UEA 899; UEA 1263; UEA 1511.

³⁴ Ivančan, IEF rkp 258; Nožinić, EZ FFZ NR 95; Mićanov Divjak, EZ FFZ NR 46; UEA 215; UEA 574; UEA 579; UEA 1368; UEA 2055; UEA 479; UEA 635; Bonifačić Rožin, IEF rkp 327; UEA 1264; UEA 1318; UEA 816; UEA 1510.

³⁵ UEA 1217; Bonifačić Rožin, IEF rkp 279; Kräusel, IEF rkp 288; Nožinić, EZ FFZ NR 95; Mićanov Divjak, EZ FFZ NR 46; UEA 53; UEA 55; UEA 164; UEA 165; UEA 281; UEA 573; UEA 574; UEA 579; UEA 817; UEA 1368; UEA 1263; UEA 1511; UEA 1513; UEA 481; UEA 788; UEA 1026; UEA 211; UEA 804; UEA 1510.

³⁶ Bonifačić Rožin, IEF rkp 279; Grčević, ONŽO HAZU, sign. NZ 21: 699; Nožinić, EZ FFZ NR 95; Mićanov Divjak, EZ FFZ NR 46; Friščić et al., 1999: 207; Bekavac, 1996, Sem. r. - EZ FFZ; Vedriš, 1998; Sem. r. - EZ FFZ; Barišić, 1997, Sem. r. - EZ FFZ; Maras, 1995, Sem. r. - EZ FFZ.

ČAUŠ

Čauš je svatovski časnik koji je najčešći u okolici Korenice, Gračaca, Gospića te u Pazarištima, a nalazimo ga i u okolici Perušića, Srba, Udbine i Donjeg Lapca.³⁷ U Lovincu se ovaj svatovski časnik polako gubi jer je poznat smo njegov naziv, a uloge u svadbi ne, dok je u Sv. Roku potvrđen u ulozi svatovskog zabavljača (Strugar, 1998, Sem. r. - EZ FFZ; UEA 987). Varijanta ovog naziva, *čajo*, javlja se samo u okolici Srba, a *čado* u okolici Otočca (UEA 211; UEA 165).

Osnovna uloga *čauša* u svadbenim običajima u Lici jest uloga veseljaka i šaljivdžije, tj. zadužen je za zbijanje šala i razveseljavanje svatova (Černelić, 1991:215). U toj ulozi *čauš* se zna smiješno obući ili maskirati. Potvrđen je u pojedinim selima u okolici Otočca, Gračaca i Gospića (UEA 165; UEA 211; UEA 875; Bonifačić Rožin, IEF rkp 275). U drugim selima u okolici Perušića, Pazarišta, Gospića i Udbine javljaju se *veseljak*, *šaljivdžija* i *lakrdijaš*, ali oni nisu *čauši* nego osobe koje se biraju posebno za ovu priliku (Vedriš, 1998, Sem. r. - EZ FFZ; Selišek, 1996, Sem. r. - EZ FFZ; Pascuttini, 1996, Sem. r. - EZ FFZ; UEA 1252; UEA 1263; UEA 1318). Ima primjera da svatove razveseljavaju *šubaša* (Krasno), *napitnik* ili *zdravičar* (Mazin), te *glavni svat* (Klanac) (UEA 53; UEA 804; UEA 2055).

Erdeljanović potvrđuje postojanje *čauša* u Bunjevaca u Lici, napominjući da ga zovu i *baketar* ili *budar*, jer u ruci nosi *baketu* ili *buđu* s rupcima (Erdeljanović, 1930:230). Osoba *budar* javlja se i u Vaganu kod Lovinca, gdje nosi štap (*buđu*) s rupcima (*buda* je simbolično muški spolni organ) i pravi red, ali ovdje nije napomenuto da se radi o *čaušu* (Bonifačić Rožin, IEF rkp 271). U Vraniku kod Gračaca *čauš* također sa sobom nosi rupce (UEA 1022).

Uloga *čauša* kao vođe svatovske povorke potvrđena je samo u okolici Gračaca (UEA 1044; UEA 1045). Suprotno tome, u pojedinim mjestima u okolici Korenice, Perušića i u Pazarištima vozi se u zadnjim kolima (UEA 215; UEA 24; Bekavac, 1996, Sem. r. - EZ FFZ), te se u nekim selima Pazarišta zadnja kola po njemu zovu *čaušima* (Bekavac, 1996, Sem. r. - EZ FFZ).

U okolici Gospića, Perušića i u selima Pazarišta *čauševa* je dužnost nuditi piće promatračima svatova (Bonifačić Rožin, IEF rkp 275; UEA 1513; Maras, 1995, Sem. r. - EZ FFZ; Bekavac, 1996, Sem. r. - EZ FFZ).

Prema navedenim se podacima može zaključiti da je *čauš* u Lici, u većini sela u kojima se nalazi, sačuvao svoju osnovnu ulogu, ulogu veseljaka i šaljivdžije. S vremenom je poprimio uloge drugih svadbenih časnika, što se jasno vidi u njegovoj ulozi časnika koji nudi piće u povorci i ulozi vođe svadbene povorke. Međutim, zanimljivo je podudaranje uloga *staroga svata* i *čauša*, posebno uloge časnika koji razveseljava svatove. *Stari svat* kao šaljivdžija najviše je potvrđen oko Pazarišta i u okolici Perušića, upravo u selima u kojima se izjednačuju uloge *starog svata* i *čauša*. Njihove uloge imaju dodirne točke i u ulogama časnika koji povorci nude piće.

³⁷ UEA 500; UEA 573; UEA 574; UEA 817; UEA 1022; UEA 1044; UEA 1045; UEA 1510; Bonifačić Rožin, IEF rkp 275; Ivančan, IEF rkp 186; Erdeljanović, 1930: 230; Maras, 1995, Sem. r. - EZ FFZ; UEA 1513; Bekavac, 1996, Sem. r. - EZ FFZ; UEA 24; UEA 211; UEA 635; UEA 215; UEA 1026.

POJAVA SPECIFIČNIH SVATOVSKIH LIKOVA U LICU

Spomenuta *čauševa* dužnost da nudi piće promatračima svatova glavno je obilježje njegove uloge u Pazarištima, gdje se ona preklapa s ulogom *staroga svata*, koji je na ovome području postao časnik nižega ranga, pa je u nekim selima i nepoznat većini kazivača. Promatračima svatova nuditi piće ipak je karakteristična dužnost za određene sudionike svadbe koji su u toj ulozi označeni posebnim nazivima u raznim krajevima Like. To su *točinbeša* (*točimbaša*, *točibaša*), koji se najčešće javlja na području Velebita, te u pojedinim mjestima u okolici Korenice, Otočca, Gračaca i Donjeg Lapca, *buklijaš* u okolici Otočca, Gračaca i Lovinca, *čuturlija* samo u Sv. Roku (Lovinac), te *tovarija* u selima u okolici Otočca i Gospića.³⁸ Naziv za ovog časnika, *tovarija*, specifičan je samo za Liku, a dobio je naziv po čaturi, tj. bukliji ili boci u kojoj se nosi piće. Iako je čašćenje njegova primarna dužnost, na Velebitu *točinbeša* ima i ulogu zapovjednika svatova (Tomljenović, IEF rkp 238).

OSTALI SVATOVSKI ČASNICI

Vojvoda je časnik koji se javlja u pojedinim lokalitetima u gotovo cijeloj Lici.³⁹ Imao je ulogu vođe povorke, tj. časnika koji je išao prvi u povorci.⁴⁰ Jedino je u Škarama kod Otočca on ujedno i *barjaktar* (Mićanov Divjak, EZ FFZ NR 46).

Muštulugdžija je svat čija se uloga djelomično poklapala s *vojvodinom*, prvenstveno stoga što je i *muštulugdžija* bio na čelu svatovske povorke.⁴¹ Ovo potvrđuje i podatak iz Škara kod Otočca, gdje su *muštulugdžija* i *vojvoda* bili poistovječeni (Mićanov Divjak, EZ FFZ NR 46). *Muštulugdžijino* zaduženje bilo je navješćivati dolazak svadbene povorke.⁴² U pojedinačnim mjestima u Pazarištima, u okolici Perušića i Metka još se sjećaju da je *muštulugdžija* u prošlosti najavljivao svoj dolazak pucanjem iz kubure (Bekavac, 1996, Sem. r. - EZ FFZ; Selišek, 1996, Sem. r. - EZ FFZ; Kräusel, IEF rkp 218; Vedriš, 1998, Sem. r. - EZ FFZ). U mladićevoj kući su ga često častili ili darivali jer im je donio dobru vijest.⁴³ U nekim selima se taj dar zove *muštuluk* čak i kad povorku najavljuje neka druga osoba (UEA 25; UEA 325; UEA 899). U nekim selima u okolici Gračaca i Korenice postoji posebna osoba koja najavljuje povorku, a zovu ga *glasnikom* (UEA 175; UEA 1022; UEA 1044; UEA 1045).

³⁸ Tomljenović, IEF rkp 238; Japunčić, 1998: 266; UEA 819; UEA 55; UEA 164; UEA 1512; UEA 817; UEA 1252; UEA 1263; UEA 1514; UEA 1026; UEA 1044; UEA 1045.

³⁹ UEA 1046; Mićanov Divjak, EZ FFZ NR 46; Erdeljanović, 1930: 230; UEA 165; UEA 215; UEA 293; UEA 574; UEA 579; Maras, 1995, Sem. r. - EZ FFZ; UEA 1514; UEA 635; UEA 1244; UEA 816; UEA 818.

⁴⁰ UEA 1046; UEA 165; UEA 215; UEA 293; UEA 574; UEA 635; UEA 1244.

⁴¹ Mićanov Divjak, EZ FFZ NR 46; UEA 281; UEA 1512; UEA 25; Vedriš, 1998, Sem. r. - EZ FFZ; UEA 293; UEA 215; UEA 573; UEA 574; UEA 579; UEA 817; UEA 788; UEA 1252; UEA 1466; UEA 2055; UEA 816; UEA 818; UEA 211; UEA 1318.

⁴² Černelić, 1991: 214; UEA 281; UEA 25; Vedriš, 1998, Sem. r. - EZ FFZ; UEA 293; UEA 215; UEA 573; UEA 574; UEA 579; UEA 817; UEA 1512; UEA 788; UEA 1252; UEA 1466; UEA 2055; UEA 816; UEA 1318; UEA 818; UEA 211.

⁴³ UEA 1512; Hećimović-Seselj, 1985: 158; UEA 24; UEA 165; UEA 215; UEA 875; UEA 1263; UEA 1466.

S ulogom *vojvode* i *muštulugdžije* djelomično se poklapala uloga *marandžije*, mladića koji je jahao okićena konja. Ovaj časnik je poznat samo u Stajnici kod Otočca (UEA 1742).

U literaturi su navedeni i drugi časnici potvrđeni samo u pojedinačnim lokalitetima. Tako se samo u Brinju na svadbi, poglavito na piru u mladenkinjoj kući, javljaju *kruničari* i *prstenjari*, a bira ih se po dva. Nemaju neku važnu ulogu na svadbi, jer se češće pojavljuju na *pavenci* (Bonifačić Rožin, IEF rkp 279).

U Lici ima traga i nekim drugim časnicima koji nisu opisani u izvorima, nego im se navode samo nazivi. Tako se u pojedinačnim mjestima u okolici Ogulina i Gračaca bira *prvenac*, tj. *prvinac* u Zapolju kod Otočca, dok se u Brezovom Polju kod Gospića javlja *svat prvak* (UEA 175; UEA 281; UEA 1044; UEA 1252). U Jezeranskom Crncu kod Ogulina javlja se i *kapetan svatova*, čije dužnosti na svadbi nisu opisane (UEA 175).

VUKOVI I MASKIRANE OSOBE NA SVADBI

Osim svatovskih časnika i svata koji sudjeluju u svadbi, na piru se znaju pojaviti i neke druge osobe, često nepozvane, da bi upotpunile svadbu i zabavile sve prisutne. Jedna od tih skupina su *vukovi*. O njima u tiskanim izvorima nema podataka s iznimkom najnovije objavljene građe iz Sv. Roka. Najčešće se pojavljuju u okolici Gračaca, Gospića, Donjeg Lapca i Udbine, a nešto rjeđe u pojedinim lokalitetima u okolici Otočca, Metka i Lovinca.⁴⁴ Pojedinačne oblike naziva *bučari* nalazimo u Vaganu kraj Lovinca, a *vučari* u okolici Gospića i Metka (Bonifačić Rožin, IEF rkp 271; UEA 1466; UEA 1514; Japunčić, 1998: 268). *Vukove* se ne poziva na svadbu, nego dođu sami.⁴⁵ U Donjem Lapcu i okolici dolaze kad se otima djevojka, a kada se uda, budu svatovi (Bonifačić Rožin, IEF rkp 327). U drugim mjestima u pravilu dođu na pir, gozbu.⁴⁶ To su najčešće susjedi koji nisu pozvani na svadbu, momci, a u Lovincu i okolici Gračaca mogu sudjelovati i žene.⁴⁷ U pojedinim mjestima u okolici Udbine i Srba znaju se maskirati i tako doći na svadbu (UEA 211; UEA 1318). U Donjem Lapcu i okolici, Udbini, te u okolici Metka, *vukovi* pale vatre ispred mladoženjine kuće ili u dvorištu kad svatovi dođu u mladićevu kuću (Bonifačić Rožin, IEF rkp 271; Bonifačić Rožin, IEF rkp 327; Kräusel, IEF rkp 218; UEA 1264). Tada znaju uhvatiti nekog od ukućana, najčešće svekrvu, svekra ili kuma, te svekrvi paraju košulju ili suknju, čak je znaju i potpaliti ako im ne da otkup, dok druge ukućane ili kuma udaraju po tabanima ili

⁴⁴ UEA 804; UEA 819; UEA 860; UEA 1044; UEA 1045; UEA 875; Bonifačić Rožin, IEF rkp 327; UEA 635; UEA 1263; UEA 1026; UEA 1318; Kräusel, IEF rkp 218; Kräusel, IEF rkp 288; UEA 210; UEA 211; UEA 479; Bonifačić Rožin, IEF rkp 271.

⁴⁵ UEA 479; UEA 635; UEA 1263; UEA 1264; UEA 1026; UEA 210; UEA 1044; UEA 1045.

⁴⁶ Kräusel, IEF rkp 288; UEA 875; Kräusel, IEF rkp 218; UEA 635; UEA 1264; Bonifačić Rožin, IEF rkp 271; Bonifačić Rožin, IEF rkp 327; UEA 210; UEA 211; UEA 819; UEA 860.

⁴⁷ Kräusel, IEF rkp 218; Bonifačić Rožin, IEF rkp 271; UEA 635; UEA 1318; Bonifačić Rožin, IEF rkp 327; UEA 210; UEA 211; UEA 819; UEA 860.